

УДК 94(477.83/.87): 379.85 "XIX-XX"

КЛАПЧУК ВОЛОДИМИР,

доктор історичних наук, завідувач кафедри готельно-ресторанної та курортної справи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

РЕКРЕАЦІЙНЕ ГОСПОДАРСТВО ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX - ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX ст.

У статті досліджено рекреаційне господарство Галичини другої половини XIX - першої третини XX ст. Комплексно охарактеризовано основні галузі, що становили основу рекреації та туризму, проаналізовано динаміку відпочиваючих, систему оплати оздоровлення та санаторно-курортне господарство, систему гірських притулків краю загалом. Показано, що туризм і відпочинок були важливим джерелом доходів мешканців Галичини, що дозволило краю отримати належне ставлення як із боку держави, так і з боку справжніх поціновувачів та любителів природи й етнографічних особливостей. Констатовано, що саме в цей період було побудовано розвинуту туристичну та оздоровчу інфраструктуру, яка мала набагато більші масштаби, ніж у сучасних Україні та Польщі.

Ключові слова: туризм; санаторно-курортне лікування; мінеральні води; Галичина.

Постановка проблеми. Ознайомлення рекреантів з історією розвитку системи гостинності в Карпатах - обов'язок учених і туристів-аматорів Галичини. На жаль, про рекреаційне минуле краю знаходимо багато, але розрізненої інформації, що ґрунтується на окремих фактах чи подіях, пов'язаних із відпочинком на Галичині. Але й досі немає узагальненої інформації, що відкрила б відвідувачам справжнє історичне минуле рекреації.

Для заповнення цієї прогалини в історії рекреації Галичини автором поставлено за мету цілісно та комплексно охарактеризувати основні галузі, що становили основу рекреації та туризму, проаналізувати динаміку відпочиваючих, системи оплати оздоровлення та загалом санаторно-курортне господарство й систему гірських притулків краю.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Для підготовки статті використано оригінальні статті преси другої пол. XIX - поч. XX ст., буклети, проспекти, путівники, наукові та науково-популярні публікації дослідників краю й рекреантів.

Найбільше інформації щодо розвитку рекреаційного господарства Галичини нами почерпнуто з праць очевидців тих подій - польських учених, природолюбів та організаторів туристичної діяльності. Насамперед, це стосується десятків статей та монографій С. Лещицького [9-14], Г. Міановського [16-17] та М. Орловича [22-24].

Виклад основного матеріалу. Організований туризм і санаторно-курортне лікування в Галичині почали розвиватися, починаючи з 1880-х рр., коли значна кількість відпочивальників прибувала до відомих на той час бальнеологічних і кліматичних курортів. Важливими центрами кліматотерапії були Дора і Яремче, де знаходився відомий водоспад "Гук" на р. Прут. Приїжджали також ті, хто лікував легеневі, бронхіальні та інші недуги. У 1875 р. преса повідомляла про те, що в Делятин на оздоровлення прибуло багато людей, однак не було для них відповідних умов, харчування та крамниць. Тільки польське Товариство Татранське в Жаб'ї спромоглося побудувати наприкінці XIX ст. кілька будиночків, де могла розміститися невелика група від-

почивальників і туристів. Приїжджі гості винаймали для відпочинку переважно гуцульські хати. Галичина, маючи 37 (66 %) гірських притулків Польщі (56), приймала лише понад 40 % відпочивальників держави. Очевидно, це було пов'язано з вищезгаданими негативними причинами щодо сфери послуг, давнішим використанням Татрів, їх розташуванням ближче до економічно розвинутих країн тощо. Подібною була картина і щодо санаторної бази. Галичина, володіючи 16 санаторіями (11,6 %), мала достатній ліжковий фонд, що складав понад 39 % загальнодержавного.

Перші згадки про курорти Галичини знаходимо в документах, датованих XVI-XVIII ст., однак найбільший розквіт бальнеології припав на міжвоєнний період. Щороку в Карпати в міжвоєнний період приїжджало біля 350 тис. дачників і курортників, а також біля мільйона туристів. Це свідчило про те, що Карпати концентрували на своєму терені майже половину відпочинкової міграції Польщі і тим самим були найважливішим туристичним й оздоровчим регіоном держави. Сезонні виїзди на відпочинок відігравали значну господарську, соціальну й культурологічну роль [12].

На особливу увагу заслуговував оздоровчий і туристичний промисел, оскільки вивільняв нішу в зайнятості населення, створював нові робочі місця, яких було надто мало в Галичині. Однаковою мірою турист, що перебував в окремих місцевостях, як і відпочивальник на селі, а також курортник, що лікувався в оздоровниці, витрачали значні кошти на найрізноманітніші послуги. Це було побічним заробітком для сільського населення й підставою для розвитку туристичної галузі [16]. Коли, з одного боку, склалася ситуація перенаселення, неможливість утримання землі та її обробітку, а з другого - наявні досконалі природні умови гір і зростаючий попит приїжджих, то стає зрозумілим - рекреаційний потенціал мав велике значення для загального господарського життя Карпат.

Карпати, як гірський регіон, володіли особливо зручними природними умовами для розвитку оздоровлення та туризму. Насамперед, це різноманітний пейзаж середньо- й високогір'я, значні площі лісів зі збереженою незайманою природою, незначне використання

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

землеробського й промислового потенціалу, клімат, придатний для лікування, різноманітні можливості річок [6; 10, с. 49-96].

Урядовим Статутом від 15 липня 1925 р. № 79 та Розпорядженням Міністерства фінансів Польщі від 8 серпня 1925 р. № 82 запроваджено тарифи на ведення рекреаційно-оздоровчої діяльності [3, с. 16, 17, 32]. Так, пансіонати поділялися на три категорії (загалом у господарстві Польщі виділялося 8 категорій, із яких перша була найдорожчою): перша - понад 50 покоїв; друга - 12-50 покоїв; третя - 2-12 покоїв. Купелеві заклади поділялися на такі категорії: друга - лазні з окремими кабінками чи лазні з понад 20 ваннами; третя - загальні лазні з кількістю ванн до 20. Визначалися й тарифи для ведення діяльності кожної із цих категорій: підприємці першої категорії повинні були сплатити за отримання ліцензії 6 тис., другої - 4 тис., третьої - 2 тис. зол.

Існувало декілька туристичних поділів Галичини [21, с. 217-224; 23]. На наш погляд, найприйнятнішим є поділ за повітами, запропонований В. Гьотелем і С. Лешицьким [2]. Поділ Карпат на регіони чи туристичні округи мав велике практичне значення для організаційної, пропагандистської й публіцистичної мети. Однак він мав короткочасне значення і з розвитком оздоровлення й туризму його слід було деталізувати.

Клімат відігравав значну роль для збільшення кількості приїжджих, тому слід було знати його характерні властивості, а також мінливість в окремих регіонах [18, с. 137-186]. Попри те, що мережа метеорологічних станцій, що діяла на теренах Карпат, дуже густа в порівнянні з іншими регіонами Польщі, для гір, у яких клімат зазнає місцевих, сильних змін, існуюча мережа була ще недостатньою й мала розширюватися [25]. Іншим питанням, пов'язаним із кліматом, була необхідність ґрунтовних студій, які б фіксували кліматичні норми для відпочинкових місцевостей із метою чіткого визначення різних типів клімату, наприклад, високогірний, гірський, підгірний, лісовий тощо, які мали основне значення для класифікації відпочинково-туристичних місцевостей.

На особливу увагу заслуговували джерела мінеральної води. Багатство їх на терені Карпат (508) було обумовлене геологічною будовою регіону. Із них, однак, експлуатувалися лише 44. У Станіславському воєводстві зі 176 розвіданих експлуатувалося лише 11, у Львівському воєводстві, відповідно, зі 151 - лише 11, у Краківському - 19 зі 139, у Шлеському - 3 із 42. Із наведених даних також видно, що лише 8,7 % із загальної кількості джерел були в експлуатації. Таким чином, на увагу заслуговувало дослідження мінеральних джерел, насамперед проведення біологічних і хімічних аналізів. Джерела, які б становили інтерес для бальнеології, слід було відкрити для доступу приїжджаючих. Повного використання мінеральних джерел можна було досягти через їх постійну експлуатацію в бюветах і ваннах. Експлуатація була можливою завдяки вливанню приватного, самоврядного чи державного капіталу, який зміг би утримувати на висоті відповідне водолікувальне підприємство.

До вигод, що могли б спричинитися до покращення відпочинку, належали пам'ятки природи й мистецтва, етнографічні особливості, місця релігійного й національного культу, туристичні та спортивні заклади, що мали бути доступними для приїжджих [27, с. 24-28].

У Польщі в 1930-х рр. діяло 6 державних, 15 громадських, 6 комерційних, 23 малих приватних, 7 кліматичних громадських курортів, а також 38 купальних і кліматичних комерційних станцій [11]. Разом було 95

оздоровниць, із яких 65, або 71 %, - у Галичині. Це ще більше підкреслювало значення оздоровчо-туристичних об'єктів в економіці регіону. Там знаходилися заклади державного значення: 2 курорти - Криниця й Буркут; 8 приватних курортів - Рабка, Свошовиці, Щавниця, Жегістів, Івоніч, Риманів, Трускавець, Моршин; 4 комерційні курорти - Висова, Кростенко, Мушина, Північна; 3 кліматичні станції - Яремче, Закопане, Ворохта; 21 малий приватний курорт, 24 кліматичних комерційних станцій [13].

У Польщі в міжвоєнний період було зареєстровано 956 відпочинкових місцевостей, із яких у карпатському регіоні - 477, або 49,9 %. Разом оздоровниць і дач у Галичині було 555, або 51,8 % від їх загальної кількості в Польщі [13]. У 1931 р. у Галичині функціонувало 280 курортів, у т. ч. у воєводствах: Краківському - 143; Станіславському - 90; Львівському - 42; Тернопільському - 5 [26, с. 13].

На відомих курортах Галичини лікували такі групи захворювань і хвороб [26, с. 335-336]: **серця** - Делятин, Жегістів, Івоніч, Криниця, Рабка, Риманів, Трускавець; **дихальних шляхів** - Ворохта, Делятин, Заліщики, Івоніч, Любін Великий, Рабка, Риманів, Трускавець, Щавниця; **шлунково-кишкового тракту** - Жегістів, Косів, Криниця, Риманів, Щавниця; **внутрішніх органів** - Криниця, Моршин, Риманів, Трускавець, Щавниця; **нирок і сечовивідних шляхів** - Жегістів, Заліщики, Криниця, Риманів, Трускавець, Щавниця; **гінекологічні** - Делятин, Жегістів, Івоніч, Криниця, Рабка, Риманів, Трускавець, Устронь; **крові** - Криниця, Жегістів, Закопане, Щавниця; **опорно-рухового апарату** - Делятин, Івоніч, Любін Великий, Немирів, Підгір'я-Краків, Рабка, Устронь; **шкіри** - Любін Великий, Немирів, Підгір'я-Краків; **нервової системи** - Жегістів, Закопане, Косів, Криниця; **цукрової діабет** - Криниця, Риманів, Трускавець, Щавниця; **подагра** - Жегістів, Косів, Криниця, Риманів, Щавниця; **ожиріння** - Косів, Моршин, Трускавець; **вади жовчного міхура** - Закопане, Заліщики, Івоніч, Рабка, Риманів; **зайва вага** - Івоніч, Любін Великий, Немирів, Рабка; **туберкульоз легенів** - Ворохта, Закопане, Зеленоїанка, Яремче; **туберкульоз шкіри, кісток, суглобів** - Ворохта, Закопане, Івоніч, Рабка, Риманів; **отруєння важкими металами** - Любін Великий, Немирів, Підгір'я-Краків; **запальні процеси** - Ворохта, Закопане, Заліщики, Криниця, Риманів, Щавниця, Яремче.

Усі курортні місцевості з економічного погляду поділялися на дві групи: 1) місцевості, у яких туристично-оздоровча галузь складала основну статтю доходу (оздоровниць і великі дачі); 2) місцевості, у яких обслуговування рекреантів було лише побічним заробітком населення (малі курорти).

Переважна частина дач і курортів мала значні недоліки в технічних засобах. У міжвоєнний період були зроблені серйозні інвестиції, але, всупереч великим зусиллям, не всі водолікувальниці впоралися із завданням пристосувати їх до зростаючого потоку приїжджих; лише небагато з них відповідало рівню курортів європейського класу. Вкладений капітал повільно давав користь, тому певні намагання в плані залучення відпочивальників повинні були робити самі водолікувальні заклади. Щоб і надалі здійснити розвиток оздоровниць й усунути недоліки в технічному забезпеченні закладів, необхідною була державна допомога через створення особливого довгострокового кредиту для оздоровниць. Саме цими питаннями відала Спілка польських оздоровниць [28, с. 75-78].

Відпочинкові місцевості були об'єднані в трьох воєводських спілках: Спілці літницьких повітів і гмін Краківського воєводства, Спілці дач і оздоровниць Стані-

лавівського воєводства "Карпати Східні", Спілці туристичного товариства "Бецади" повітів і ґмін Львівського воєводства, які здійснювали колективну пропаганду, мали інформгентства, освітні проекти, технічне забезпечення, а також багато інших напрямів роботи, пов'язаних із розвитком туризму [4]. Організація діяльності оздоровниць була поставлена в краї на відповідний рівень.

54,4 % (338 тис. осіб) загальної кількості відпочивальників у Польщі припадало на Галичину. Приїжджими відвідувалися 555 населених пунктів краю, розташованих у 38 повітах. Кількість відпочивальників розподілялася по Галичині нерівномірно. Найвідвідуванішими були повіти: Новий Тарг, Цішин, Живець, Дрогобич, Стрий, Надвірна, де щорічно було понад 15 тис. осіб, або 5 % загальної кількості приїжджих. Новотарський повіт концентрував щороку понад 95 тис. осіб (28 %), а разом із Цішинським - 146 тис. осіб (43 %).

Динаміка відвідування залежала від характеру місцевості. Так, на курорти припадало 151 тис. курортників, на кліматичні станції - 116 тис., на дачі - 91 тис. осіб. Незважаючи на те, що було 57 курортів, проте вони концентрували 38,7 % усієї кількості відпочивальників; на 24 кліматичні станції припадало 54,5 % загальної кількості; натомість на 477 дач - лише 27 %. Ця статистика доводить велике господарське значення оздоровниць, які концентрували разом 75 % усієї чисельності відвідувачів.

В окремих воєводствах відсотки курортників і туристів уклалися неоднаково. У Станіславському воєводстві туристи склали 41 %, в інших воєводствах - доходили до 50 %. Унаслідок цього вплив капіталу розподілявся також нерівномірно. У Шлеському воєводстві відпочивальники концентрувалися головним чином на кліматичних станціях (57 %). Крім того, два курорти збирали більше приїжджих, ніж решта дач. У Краківському - чисельність розкладалася рівномірно серед курортів, кліматичних станцій і дач. У Львівському - головним чином відвідувалися курорти, натомість у Станіславському, як згадано вище, більшу роль відігравали дачі й кліматичні станції. Зі збільшенням кількості відпочиваючих відбувався й вплив капіталу, з якого 42 % - від місцевого населення та 58 % - від приїжджих з інших частин Польщі. Головний вплив відпочиваючих - з центральних, західних і південних воєводств Польщі; найзаможніші рекреанти - з Варшави, Шлеська, Лодзя, Кракова, Познані й Кельців.

Сфера впливу Шлеських оздоровниць найвища; місцеві курортники склали більше половини приїжджих [14]. Значною була кількість курортників із Варшави, Кракова, Кельців і Лодзя. Участь курортників із північних і східних воєводств була мінімальною. Сфера впливу краківських оздоровниць мала найбільшу географію, місцеві курортники склали лише 28,5 % [1]. Головний вплив був із західних, центральних і південних воєводств. Значний відсоток давали Варшава, Шлеськ, Кельці, Львів, Лодзь і Познань. Із північно-східних регіонів вплив був незначним (нижче середнього), натомість з інших частин Польщі відповідав середньому для Карпат. Сфера впливу львівських оздоровниць - жителі воєводства, які склали 37,9 % [29, с. 26-28]. Значний вплив був із центральних, східних і північно-східних воєводств, Варшави, Кракова, Станіславова, слабший - із Познані, Лодзя й Шлеська. Сфера впливу Станіславських оздоровниць ще більш місцева [5]. Місцеві жителі, правда, склали тільки 20,7 %, але із сусіднього Львівського воєводства приїжджали 31,5 % курортників, що разом складало більше половини всіх приїжджих (52,2 %). Сильний вплив спосте-

рігався з Варшавського й Тернопільського воєводств. Більшим від середнього був відсоток приїжджих зі східних воєводств Польщі. Сфера впливу була результатом діяльності оздоровниць - пропаганда, комунікаційна політика, програма атракцій тощо.

Якщо припустити, що залежно від характеру місцевості турист чи курортник під час перебування витрачав від 100 до 500 зол. (Закопане, Криниця, Моршин та ін.), то можна розцінювати, що загальний вплив приїжджих до карпатських місцевостей приносив щороку доходу біля 66 млн зол., із яких на окремі воєводства припадало: Шлеське - 4695 тис. зол., Краківське - 42767 тис., Львівське - 10199 тис., Станіславське - 8575 тис. зол. Із цієї суми від оздоровниць отримано біля 80 %, на будинки відпочинку (дачі) припадало лише 20 %. Якщо ж урахувати, що в оздоровницях 1/4 загальних доходів становили продукти харчування, вироблені місцевим населенням, то можна стверджувати, що через оздоровниці надходить на село щороку біля 14 млн зол. До сільських дач надходило майже стільки ж, тому можна вважати, що побічний заробіток сільського населення на терені Карпат становив 27 млн зол. [9, с. 551-555].

Таким чином, урахувавши, що на теренах краю було біля 150 тис. господарств, можна підрахувати, що середній дохід від приїжджих на одного господаря становив біля 180 зол. Для порівняння - 12-гектарне сільськогосподарське господарство (19 % господарств Галичини) мало дохід 261 зол. з 1 га. Залежно від величини господарства, що нараховувало 2-30 га, дохід коливався в межах 64-170 зол. з 1 га. Для порівняння зазначимо, що дохід усіх воєводств від сільськогосподарської продукції складав 320 млн зол. Зіставлення цих даних підтверджує неабияке економічне значення рекреації.

З економічної точки зору, рекреація та туризм на теренах Галичини заслуговували на дбайливу опіку як зі сторони державної влади, господарського й територіального самоврядування, так і громадськості. У цій галузі господарського життя громадська ініціатива обігнала управління й державну опіку. Уже в 1912 р. відбулася перша конференція в справі розвитку Закопаного і Підтатра, а наступні мали місце в 1919 [22] і 1929 рр. [8]. Народи з розвитку Східних Карпат відбулися в 1931 р. [22]. Від 1933 р. Відділ туризму Міністерства комунікації Польщі розпочав скликання конференцій, присвячених туристичній економіці на терені всіх Карпат. Конференції такого спрямування відбулися у Варшаві (1933), Яремчі (1934) [24], Віслі (1935), Криниці (1936) [25]. Від 1936 р. подібні акції проводила Спілка гірських земель через уведення щорічних господарських засідань над культурним і господарським розвитком Карпат. За ініціативою Спілки відбулися наради в Сяноку (1936), Віслі (1937) і Новому Сончі (1938). Відпочинковим справам присвячені конференції в Яремчі (1934), Віслі (1937) і Новому Сончі (1938). На тих конференціях значну увагу присвячено раціональному розвитку туристичної економіки в Карпатах [9, с. 551-555; 13; 17; 19, с. 89-94].

Туристичне впорядкування в горах складалося з двох елементів: шляхів та притулків. Мережа шляхів у міжвоєнний період на терені Карпат мала плановий характер і розвивалася завдяки роботі туристичних товариств на чолі з Польським Товариством Татранським [25]. Віссо мережі був головний карпатський шлях, що проходив уздовж головного хребта гір через найцікавіші гірські групи. До того шляху були пристосовані бічні шляхи. Їх мережа, що виходила з міст або великих оздоровниць, маркувалася одним кольором. Другим видом були регіональні шляхи (наприклад, лемківський шлях); їхньою метою було запропонувати туристові пізнання

найцікавіших частин гір. Ту мережу доповнювали місцеві шляхи, що сполучали дачі, містечка, пункти перетину головної мережі шляхів або туристичні об'єкти. Шляхи маркувалися згідно зі спеціальною інструкцією туристичних товариств [20]. Станом на 1938 р. протяжність знакових доріг становила понад 4 тис. км. Подекуди будувалися спеціальні мисливські стежки, у важкодоступних місцях - додаткові засоби страхування (поручні, перехідні містки тощо).

Другим необхідним елементом гірської туристики були притулки (укриття, прихистки, схроніска) для туристів. Оскільки вони складали окрему гілку туристичної галузі, їх виділялося декілька типів. Приватні притулки (винятково товариств), що діяли через власника або орендаря, оподатковувалися митом так, як для громадських організацій, що надходило до державної казни. За місткістю вони поділялися на: великі із закладами харчування (понад 100 нічліжних місць), середні (20-50 місць) і малі (менше 20 місць). Ті притулки працювали цілорічно. Функціонували також притулки, що не мали нічліжних місць, сезонні притулки, мисливські будинки, шкільні притулки для молоді, туристичні станції, притулки в пансіонатах, приватних садибах, будинках відпочинку тощо. Наприкінці 1930-х рр. на теренах Карпат існувало 244 притулки, із яких 128 у західній частині та 116 - у східній. Незважаючи на це, мережа притулків була недостатньою, вимагала розширення, яке проводили туристичні товариства, погоджуючи план дій у зв'язку з потребами літнього й зимового туризму. Щороку виділялися значні кошти на утримання й знакування стежок, притулків. Після кожного сезону частина туристичних споруд знищувалася, тому було прийнято Розпорядження Міністра внутрішніх справ, згідно з яким туристичні заклади визначалися як громадські і їх знищення штрафувалося [7].

Інший аспект туристичного господарства складали комунікаційні підприємства, що полегшували туристам відвідування певних об'єктів чи територій. До них належали: станції провідників; сплавні бюро; бюро подорожей, обслуговування й інформації; дороги й автодороги, що використовувалися для екскурсій; сезонні автобусні лінії, гаражі й автозаправки; туристичні вузькоколійки; лижні витяги тощо. Вони були приватною власністю й розвивалися паралельно до зростання туристичної галузі.

До туристичної галузі господарювання можна віднести й ті галузі промисловості, що випускали туристичні засоби. Насамперед, це стосувалося підприємств із виготовлення туристичного екіпірування й технічних засобів (байдарок, наметів, лиж тощо), фотографій, карт, планів, альбомів. До туристичної галузі належало й виробництво сувенірів, напряму пов'язане з народними промислами. Опосередковано до туристичної галузі відносилися й атракції, що здійснювалися, насамперед, приватними особами чи організаціями.

Висновки

Таким чином, туристичне та курортне господарство Галичини, що почало активно розвиватися в середині XIX ст., набули широкого розмаху в міжвоєнний період. Завдяки приватним підприємцям, громадським організаціям та органам влади всіх рівнів у Галичині було побудовано розвинуту туристичну та оздоровчу інфраструктуру, яка мала набагато більші масштаби, ніж на сучасному етапі становлення України та Польщі. Загалом можна стверджувати таке:

1. Із 95 оздоровниць Польщі 65 діяли в Галичині: 2 курорти державного значення (Криниця, Буркут); 8 приватних курортів (Рабка, Свошовиці, Щавниця, Жегістів,

Івоніч, Риманів, Трускавець, Моршин); 4 комерційних курорти (Висова, Кростенко, Мушина, Північна); 3 кліматичні станції (Яремче, Закопане, Ворохта); 21 малий приватний курорт, 24 кліматичні комерційні станції. У 1930-х рр. у Галичині функціонувало 280 курортів, у т. ч. у воєводствах: Краківському - 143; Станіславівському - 90; Львівському - 42; Тернопільському - 5.

2. У Польщі в міжвоєнний період було зареєстровано 956 відпочинкових місцевостей, з яких у карпатському регіоні - 477, або 49,9 %. Разом оздоровниць і дач у Галичині було 555, або 51,8 % їх загальної кількості в Польщі. На них відпочило щорічно близько 350 тис. осіб - 54,4 % загальної кількості відпочиваючих у Польщі.

3. У Галичині діяло 2/3 усіх гірських притулків Польщі, які приймали понад 40 % відпочивальників держави. Край, володіючи 16 санаторіями (11,6 %), мав 39 % загальнодержавного ліжкового фонду.

4. На теренах Карпат у досліджуваний період було виявлено 508 мінеральних джерел, 44 із яких експлуатувалися.

5. Щорічний дохід від рекреаційної діяльності та побічних заробітків на туризмі складав біля 66 млн зол.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chortibik T. Ruch uzdrowiskowo-letniskowy w województwie krakowskim / T. Chortibik // Komunikaty Studium Turyzmu. - Kraków, 1938. - № 6. - 11 s.
2. Goetel W. Zagadnienia regionalizmu górskiego w Polsce / W. Goetel // Wierchy. - Kraków, 1936. - T. XIV. - S. 129-168.
3. Informator o kategorjach i cenach (patentów) świadectw przemysłowych wedle nowej ustawy dla każdego przedsiębiorstwa we wszystkich miejscowościach / [zestawili K. Wątorski i E. Lityński]. - Warszawa; Lwów : Nakładem Spółki wydawniczej, 1926. - 40 s.
4. Instrukcja dla samorządowych komisji letniskowo-turystycznych. - Warszawa : Wyd. Związku Powiatów R. P., 1936. - 48 s.
5. Kawecka J. Badania nad frekwencją kuracjuszy w uzdrowiskach wsehodnio-karpackich / J. Kawecka // Biuletyn Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki. - Kraków, 1937. - № 2. - Tom I. - S. 97-136.
6. Korczyński L. Przyrodzone źródła sił i zdrowia ziemi krakowskiej / L. Korczyński. - Kraków : Wyd. Pol. Tow. Balneologicznego, 1931. - 208 s.
7. Krygowski W. Ochrona urządzeń turystycznych / W. Krygowski // Turyzm Polski. - Kraków, 1938. - R. I. - № 9. - 12 s.
8. Lenartowicz S. Sprawy Tatr : rozwój Podhala i Zakopanego / S. Lenartowicz, M. Orłowicz. - Warszawa : Wyd. Min. Robót Publ., 1930. - 382 s.
9. Leszczycki S. Karpaty jako region letniskowy. Samorząd / S. Leszczycki. - Warszawa, 1937. - R. XIX. - № 56. - S. 551-555.
10. Leszczycki S. Podhale jako region uzdrowiskowy / S. Leszczycki // Biuletyn Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki. - Kraków, 1937. - Tom I. - S. 49-96.
11. Leszczycki S. Ruch uzdrowiskowo letniskowej w Polsce / S. Leszczycki // Komunikaty Studium Turyzmu. - Kraków, 1938. - № 8. - 23 s.
12. Leszczycki S. Współczesne zagadnienia turystyki / S. Leszczycki // Komunikaty Studium Turyzmu. - Kraków, 1937. - Z. 3. - 6 s.
13. Leszczycki S. Wytyczne gospodarki uzdrowiskowo letniskowej w Karpatach / S. Leszczycki // Komunikaty Studium Turyzmu. - Kraków, 1938. - Z. 12. - 29 s.
14. Leszczycki S. Znaczenie gospodarcze ruchu uzdrowiskowo-turystycznego na Śląsku / S. Leszczycki. - Katowice : Wyd. Instytutu śląskiego, 1937. - 81 s.
15. Mały rocznik statystyczny. - Warszawa-Grodno : Zakład Graficzny L. Mejlachowicza, 1938. - 406 s.
16. Mianowski H. Znaczenie gospodarcze ruchu turystyczno-uzdrowiskowego w Polsce / H. Mianowski. - Kraków : Wyd. Izby Przem. Handl., 1934. - Wyd. II. - 78 s.

17. Mianowski H. Potrzeby ruchu uzdrowiskowo-letniskowego w Zachodnich Karpatach Polskich / H. Mianowski, S. Leszczycki. - Kraków, 1954. - 12 s.
18. Milata W. Pokrywa śnieżna w Karpatach / W. Milata // Biuletyn Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki. - Kraków, 1957. - T. 1. - S. 137-186.
19. Mileski W. Elementy planowej gospodarki turystycznej w Karpatach / W. Mileski // Turyzm Polski. - Kraków, 1938. - R. I. - № 6. - S. 89-94.
20. Mileski W. Instrukcja szczegółowa znakowania szlaków turystycznych w Karpatach / W. Mileski. - Warszawa, 1935. - 32 s.
21. Orjentacyjny podział terenów narciarskich w Karpatach / Kalendarz Narciarski P. Z. N. - 1953/6. - Rok XVIII. - S. 217-224.
22. Orłowicz M. Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich / M. Orłowicz, S. Lenartowicz. - Warszawa : Wyd. Min. Robót Publ., 1952. - 53 s.
23. Orłowicz M. Podział Karpat Polskich na grupy górskie z punktu w idzenia turystycznego / M. Orłowicz // Komunikaty Studium Turyzmu. - Kraków, 1938. - № 4. - 8 s.
24. Orłowicz M. Rozwój turystyki, uzdrowisk i letnisk w Karpatach Polskich : protokół i uchwały Zjazdu odbytego na zaproszenie Ministerstwa Komunikacji w Jaremczu w dniu 8 i 9 czerwca 1934 roku / M. Orłowicz. - Warszawa : Ministerstwo Komunikacji, 1935. - 68 s.
25. Orłowicz M. Turystyka w Karpatach Polskich / M. Orłowicz. - Warszawa : Wyd. Min. Komunikacji, 1955. - 320 s.
26. Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-32 r. / [pod red. H. Piotrowskiego]. - Warszawa : Zakład Graficzny B. Padrecki i S-ka z o.o., 1931. - Wyd. II. - 350 s. + XXXVIII.
27. Szostak E. Klucz znaków dla szczegółowych map turystycznych / E. Szostak, T. Wilgat // Komunikaty Studium Turyzmu. - Kraków, 1958. - № 7. - S. 24-28.
28. Wiśniewski S. Potrzeby inwestycyjne polskich uzdrowisk / S. Wiśniewski // Turyzm Polski. - Kraków, 1958. - R. 1. - № 5. - S. 75-78.
29. Woyciechowski K. Województwo Iwowskie jako teren letniskowy / K. Woyciechowski // Samorząd. - Warszawa, 1958. - R. XX. - № 2. - S. 26-28.

Клапчук Владимир,

доктор исторических наук, заведующий кафедрой гостиннично-ресторанного и курортного дела Прикарпатского национального университета имени Васыля Стефаныка

РЕКРЕАЦИОННОЕ ХОЗЯЙСТВО ГАЛИЧИНЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX - ПЕРВОЙ ТРЕТИ XX ВВ.

В статье исследовано рекреационное хозяйство Галичины во второй половине XIX - первой трети XX вв. Комплексно охарактеризованы основные отрасли, составляющие основу рекреации и туризма, проанализирована динамика отдыхающих, система оплаты оздоровления, санаторно-курортное хозяйство и система горных приютов края в целом. Показано, что туризм и отдых были важным источником доходов жителей Галичины, что позволило краю получить надлежащее отношение как со стороны государства, так и со стороны настоящих ценителей и любителей природы и этнографических особенностей. Констатировано, что именно в этот период была построена развитая туристическая и оздоровительная инфраструктура, имевшая на много большие масштабы, чем сегодня, в современных Украине и Польше.

Ключевые слова: туризм; санаторно-курортное лечение; минеральные воды; Галичина.

Klapchuk Volodymyr,

Doctor of Historical Sciences, Head of the Department of the Hotel and Restaurant Business and Balneology, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

RECREATIONAL HOUSEHOLD IN GALYCHYNA AT THE SECOND PART OF XIX - THE FIRST THIRD OF XX CENTURIES

Tourism beginnings in Galychyna goes back to the XIX century, by the way it has reached its mass character due to low service sphere level, unsatisfied state of roads, low culture level of attendant staff. However, despite of these disadvantages, tourism and recreation in Galychyna still have been developing. This fact reveals from the great amount of various advertising and informational materials, which have been published at the end of XIX - the first third of XX centuries. The recreation, tourism and rest have become the important profit source of Galychyna's inhabitants. This region has received proper attitude from the state as well as from the real nature amateurs and ethnographical peculiarities. Galychyna was rich on piny and fir forests, mineral water and fresh air. All these conditions attracted wishful people to have some healthy rest in spring and summer time. In accordance with this fact from the middle of XIX century a lot of people have been arriving from all Europe to this part of the country. Mainly, such places were concentrated in Beskydy and Hutsulshyna's mountains. Later some ingenious enterprisers and extortioners built hospitals and small houses of sanatorium type and delivered them for some payment at the territory with mineral water.

Keywords: tourism; sanatorium-resort treatment; mineral water; Galychyna.

REFERENCES

1. Chortbik T. (1938), *Komunikaty Studium Turyzmu*, Kraków, № 6, 11 s. (pol).
2. Goetel W. (1936), *Wierchy*, Kraków, T. XIV, S. 129-168 (pol).
3. Wątorski K. i Lityński E. (1926), Informator o kategorjach i cenach (patentów) świadectw przemysłowych wedle nowej ustawy dla każdego przedsiębiorstwa we wszystkich miejscowościach, Nakładem Spółki wydawniczej, Warszawa, Lwów, 40 s. (pol).
4. Instrukcja dla samorządowych komisji letniskowo-turystycznych (1936), Wyd. Związku Powiatów R. P., Warszawa, 48 s. (pol).
5. Kawecka J. (1937), *Biuletyn Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki*, Kraków, № 2, Tom I, S. 97-136 (pol).
6. Korczyński L. (1931), *Przyrodzone źródła sil i zdrowia ziemi krakowskiej*, Wyd. Pol. Tow. Balneologicznego, Kraków, 208 s. (pol).
7. Krygowski W. (1938), *Turyzm Polski*, Kraków, R. I, № 9, 12 s. (pol).
8. Lenartowicz S., Orłowicz M. (1930), *Sprawy Tatr: rozwój Podhala i Zakopanego*, Wyd. Min. Robót Publ., Warszawa, 382 s. (pol).

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

9. Leszczycki S. (1937), Karpaty jako region letniskowy. Samorząd, Warszawa, R. XIX, № 56, S. 551-555 (pol).
10. Leszczycki S. (1937), *Biuletyn Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki*, Kraków, Tom I, S. 49-96 (pol).
11. Leszczycki S. (1938), *Komunikaty Studium Turyzmu*, Kraków, № 8, 23 s. (pol).
12. Leszczycki S. (1937), *Komunikaty Studium Turyzmu*, Kraków, Z. 3, 6 s. (pol).
13. Leszczycki S. (1938), *Komunikaty Studium Turyzmu*, Kraków, Z. 12, 29 s. (pol).
14. Leszczycki S. (1937), Znaczenie gospodarcze ruchu uzdrowiskowo-turystycznego na Śląsku, Wyd. Instytutu śląskiego, Katowice, 81 s. (pol).
15. Mały rocznik statystyczny (1938), Zakład Graficzny L. Mejlachowicza, Warszawa-Grodno, 406 s. (pol).
16. Mianowski H. (1934), Znaczenie gospodarcze ruchu turystyczno-uzdrowiskowego w Polsce, Wyd. Izby Przem. Handl., Kraków, Wyd. II, 78 s. (pol).
17. Mianowski H., Leszczycki S. (1954), Potrzeby ruchu uzdrowiskowo-letniskowego w Zachodnich Karpatach Polskich, Kraków, 12 s. (pol).
18. Milata W. (1957), *Biuletyn Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki*, Kraków, T. 1, S. 137-186 (pol).
19. Mileski W. (1938), *Turyzm Polski*, Kraków, R. I, № 6, S. 89-94 (pol).
20. Mileski W. (1935), Instrukcja szczegółowa znakowania szlaków turystycznych w Karpatach, Warszawa, 32 s. (pol).
21. Orjentacyjny podział terenów narciarskich w Karpatach. Kalendarz Narciarski P. Z. N. (1953/6), Rok XVIII, S. 217-224 (pol).
22. Orłowicz M., Lenartowicz S. (1952), Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich, Wyd. Min. Robót Publ., Warszawa, 53 s. (pol).
23. Orłowicz M. (1938), *Komunikaty Studium Turyzmu*, Kraków, № 4, 8 s. (pol).
24. Orłowicz M. (1935), Rozwój turystyki, uzdrowisk i letnisk w Karpatach Polskich: protokół i uchwały Zjazdu odbytego na zaproszenie Ministerstwa Komunikacji w Jaremczu w dniu 8 i 9 czerwca 1934 roku, Ministerstwo Komunikacji, Warszawa, 68 s. (pol).
25. Orłowicz M. (1955), *Turystyka w Karpatach Polskich*, Wyd. Min. Komunikacji, Warszawa, 320 s. (pol).
26. Piotrowskie H. (red.) (1931), Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-32 r., Zakład Graficzny B. Padrecki i S-ka z o.o., Warszawa, Wyd. II, 350 s. (pol).
27. Szostak E., Wilgat T. (1958), *Komunikaty Studium Turyzmu*, Kraków, № 7, S. 24-28 (pol).
28. Wiśniewski S. (1958), *Turyzm Polski*, Kraków, R. 1, № 5, S. 75-78 (pol).
29. Woyciechowski K. (1958), Województwo lwowskie jako teren letniskowy, *Samorząd*, Warszawa, R. XX, № 2, S. 26-28 (pol).

© *Клапчук Володимир*

Надійшла до редакції 24.11.2013

УДК 930: 33(477) "1957/1965"

КОРОБКА ЮЛІЯ,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін
Маріупольського державного університету*

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВІСТЮ (1957 - 1965 рр.) В УКРАЇНІ: РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ (ЧАСТИНА ДРУГА. НАУКОВЕ ОСВОЄННЯ РЕФОРМИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1960-х - ДО ПОЧАТКУ 1990-х рр.)*

У другій частині статті аналізуються спроби наукового освоєння радянськими спеціалістами гуманітарної галузі раднаргоспівської реформи, які здійснювалися протягом другого (середина 1960-х - середина 1980-х рр.) та третього (друга половина 1980-х - початок 1990-х рр.) історіографічних періодів. Автор обґрунтовує, що в другий період наукові знання про характер переходу від галузевого принципу керівництва промисловістю до територіальної системи управління нівелювалися сприйняттям перетворення в дусі тогочасних партійних настанов як прояв волюнтаризму. Починаючи з третього періоду, хрущовська новація в народному господарстві була осмислена як цілковито адміністративна.

Ключові слова: *радянська історіографія; історіографічна ситуація; політико-ідеологічні чинники; М. Хрущов; Рада Народного Господарства (1957 - 1965 рр.).*

Із середини 1960-х рр. починається другий період у висвітленні історії хрущовських раднаргоспів. Як завжди, тон у розгляді задавали рішення керівних структур КПРС та офіційні промови найвищих посадових осіб. На вересневому (1965 р.) пленумі ЦК КПРС у доповіді голови Ради Міністрів СРСР О. Косигіна головною ва-

дою раднаргоспів було названо те, що за час їх існування керівництво галуззю промисловості, роздроблене за багатьма економічними районами, зазнало цілковитої руйнації. Галузі наче розчинилися в господарстві економічних районів [1].

Крім деяких схвальних характеристик (розширення можливостей міжгалузевої спеціалізації й кооперування промислового виробництва в межах економічних

* Початок статті вміщений у № 5 (125) вересень-жовтень 2013 р. на сторінках 131-136.

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.